

יבחינת עדיפויות היא לא רק בחלוקת הכספים: באיזון התביעות הכספיות — אלא גם באיזון המדיניות שלנו. לכל אחד מאתנו יש הרבה שאיפות ומשאלות לגבי האנושות, לגבי העם היהודי, לגבי הציבור שבתוכו הוא חי. אבל הוא מיכרח לאזן כל זה מתוך צרכי הכלל והמדינה.

* * *

יש בתוכנו אנו שלשה אויבים מסוכנים המעמידים בסכנה חמורה את כל בטחוננו:

(א) ריכוז העם היהודי ברצועה צרה בין תל-אביב וחיפה.

(ב) שממת הארץ ב- $\frac{2}{3}$ שלה, מקצתה בגליל ורובה בדרום ובנגב;

(ג) מחיצה בין הישוב הותיק ובין העליה החדשה, מחיצה שנוצרה במשך מאות שנים.

מחיצה לא רק של לשון, אלא של ערכי חיים והווי יסודיים.

אני בטוח שבמסיבה זו אינני צריך לעמוד על סכנת כל שלושת הגורמים הללו, מספיק לציין אותם בראשי תיבות.

* * *

ועוד הערה הנוגעת לצה"ל: צבא בכלל זה ענין של בזבוז, בזבוז כוח-אדם, בזבוז אמצעים, ואולי הבזבוז הכי גדול שיש במדינה. אבל זה בזבוז שאין מנוס ממנו, בזבוז קדוש ואנו מצוים למסור נפשנו על "הבזבוז" הזה, אם כי לא הוא לבדו מקיים את בטחוננו, אבל בלעדיו אין לנו בטחון. אולם אין זו גזרה שצבא יהיה רק בזבוז. כשם שבטחוננו איננו תלוי אך ורק בצה"ל, אלא בעוצמתו הכוללת של העם, בעוצמה המוסרית, המקצועית והכלכלית, כך אין צה"ל אך ורק לשם בטחון, וזה אחד ההבדלים היסודיים בין צה"ל לבין כל הצבאות האחרים.

צה"ל הוא אחד הכוחות המרכזיים המעצבים דמות המדינה, המלכדים את העם, הממזגים את הגלויות ומחנכים את הדור הצעיר. צה"ל לא יעשה שליחותו באמונה אם לא ישמש בית ספר עליון, יעיל ונאמן לחינוכו של הנוער במובן המלא והממצה של המלה הזאת, אם לא ישמש בית-ספר להעלאת האדם בתוכנו, גם מבחינה אנושית כללית, גם מבחינה אורחית, גם מבחינה יהודית וגם מבחינה חלוצית.

צה"ל לא ימלא את שליחותו אם יקנה רק כושר עליון של לחימה, אם כי על זאת הוא מצוה בשורה הראשונה, אלא הוא צריך להקנות לנוער המכונס בתוכו, לכל הנוער היהודי הבריא המכונס בצה"ל, הכרת יעודו ושליחותו בבנין המולדת ובעיצוב עם-סגולה, שיהיה מקור גאווה וכוח ותקוה לכל העם היהודי בתפוצות, שיהיה לאבן שואבת לכל הנוער היהודי בגולה והוא יעורר כבוד בכל אומות העולם.

* * *

בצה"ל התרכז כל הנוער הבריא, הוא עומד לפקודתנו למצער במשך שנתיים וחצי, גם אחר כך אפשר לקרוא אותו לחודש ימים כל שנה. בצה"ל צריך הנוער שלנו לרכוש כל הסגולות הרוחניות והגופניות הדרושות לעם סגולה, ודבר זה תלוי אך ורק בידי המפקד.

על כל מפקד בצה"ל לדעת, שלא מספיק שידע את המקצוע הצבאי והוא ינחיל אותו במידת יכולתו לפקודים העומדים לרשותו.

רק איש המופת בחייו הוא — ומפקדי צה"ל מחוייבים להיות אנשי המופת בישראל — ייצב דמות הניכיו לא בכוח המשמעת, השגרה, הטכניקה — אם כי אסור לזלזל בכל אלה — אלא בכוח אישיותו הדגולה, להיות איש מופת זה המבחן העליון והנאמן של כל מפקד בצה"ל.

* * *

ההחזקה ב"בית הקה"ק"

1. מבוא

מניעת הניתוק של שטחי התישבות עבריים זה מזה — היה אחד התפקידים העיקריים שהועמדו בפני כוחות המגן העבריים בשלב הראשון של מלחמת הקוממיות (דצמבר 1947 — אפריל 1948).

בשלב זה פעלו נגד הישוב העברי בארץ שני גורמים: אחד — עוין במפורש — ערביי ארץ-ישראל ומתנדבים מהארצות הערביות השכנות; והשני — עוין בהסוואה — השלטון הבריטי על שלוחותיו האזרחיות והצבאיות.

מגמת שניהם הייתה להוכיח, כי החלטת האו"ם על חלוקת הארץ והקמת מדינה יהודית בתוכה, לא תהא בתביצוע. הם ביקשו להוכיח זאת ע"י יצירת עובדות צבאיות שהיא בהן כדי לערער את עמידת הישוב: ניתוק ירושלים ובנותיה; ניתוק הנגב; כיבוש מספר נקודות עבריות מבודדות והטלת מצור על חיפה ועל תל-אביב.

משימת הטלת המצור על תל-אביב נמסרה לחסן סלאמה, מפקד הכוח הערבי במחוז לוד. לרשותו עמדו: בפועל — גרעין מגויסקבע קטן של מתנדבים מקומיים זורים; ובכוח — המוני ערבים מזוינים מן הערים והכפרים הערביים שבמרחב שלטונו. בעזרת אלה ניסה חסן סלאמה לחסום את הכניסה לתל-אביב ליד אבו-כביר ובקטע יאזור — בית-דג'ן, וזאת — בשיטה של מחסומים, מארביאש ומיקוש.

כתודשים דצמבר 1947 — ינואר 1948 נלחמו כוחות המגן בכוחותיו של חסן סלאמה ע"י:

א) ארגון שיירות לירושלים ולישובי הדרום, מלוח על-ידי אנשי סלמ'ה, ח"ש ונוטרים ממשטרת הישובים העבריים; ב) תפישת מוקפי-קבע — הצופים על קטע הכביש יפו-בית-דג'ן — בבית-החרושת "היוצק" ובבית-החרושת לספירט, ששכנו בין אבו-כביר למקוה-ישראל ובבית הקה"ק הניצב ליד צומת בית-דג'ן; ג) פעולות תגמול נגד ערביי אבו-כביר, יאזור, בית-דג'ן ורמלה.

לאחר-מכן בחודש פברואר צעדו כוחות המגן צעד-נוסף והפנו את התחבורה העברית לדרך חדשה שנסללה במיוחד, היא "דרך-הבטחון" אשר עברה את שכונת התקווה, מקוה-ישראל, חולון, מולדת, ונסתיימה בראשון-לציון. אולם, הגם שהתחבורה העברית שוב לא עברה בקטע הכביש אבו-כביר-בית-דג'ן, לא ויתרו כוחות-המגן על החזקת מוקפי-הקבע הנוכחים. כיון שבצד תפקידי ההבטחה מילאו הללו תפקיד חשוב נוסף והוא: איום על התחבורה הערבית ליפו.

מהות האיום של המוקפים העבריים החולשים על כביש יפו-בית-דג'ן הייתה ברורה לחסן סלאמה ול"שר-העיר" העיראקי של יפו, והם ניסו לא אתחלסם.

מקץ ארבעה חרשי התנכלות זכו נסיונותיהם לשאת פרי, שעה שנפלו (בי"ג-29.2) בידי ערביי יפו, שני המוקפים המערביים — "היוצק", ובית-החרושת לספירט — לאחר שכוחות השלטון הבריטיים שרקו את מגיניהם מנשקם. לעומת זאת לא הצליחו הכוחות שבמיקודו של חסן סלאמה לכבוש את עמדת בית הקה"ק, הגם שמצבה האוביקטיבי של עמדה זו — בשל היותה מנותקת לחלוטין ומנותקת מעורף יהודי — היה קשה מהרבה בחינות מזה של העמדות המערביות. וזאת — לא מפאת אופיו הבלתי-סדיר של הכוח הערבי (אדרבא, כוח זה גילה בהתקפותיו גישה טקטית נכונה ביסודה), אלא, בעיקר, הודות לכוח העמידה והעקשנות שגילה קומץ מגיני הבית — שהפכו מופת וסמל בחטיבת גבעתי. ואכן, ציין מפקד החטיבה במכתבו מיום 15.3.48 למגיני הבית, לאחר הויפת ההתקפה הראשונה שנערכה על הבית במגמת כיבוש: "עמידתכם חרשם במאבק שלנו כאחד מדפי הגבורה של ההגנה", ותשמש פרק מחנך ומודריך לשורות שלנו וישו ושרות שיבואו..."

תרשים "בית הקה"ק" והמוצב שליידו — בפתח החוברת

2. תולדות בית הקה"ק שליד צומת בית-דג'ן עד עברו לאחריות חטיבת-גבעתי

שיריבה במחירם. הוא פנה תחילה בהצעת-המכר לקונים יהודים, אך הללו לא היו מוכנים להסתכן בתקופת מאורעות 1936-39. בקניית בית ופרדס מרוחקים משוב יהודי. או אז פנה לקונים ערביים. הקה"ק שתכונת הערבים לקנות את האדמה ואת אשר עליה הגיעה לידיעתה נזעקה להצלת הקרקע. בראש הנועקים עמד א. הרצפליד, שעשה לילות כימים ודפק על כל הדלתות עד אשר הצליח להשיג — שעות מספר לפני שהקרקע הועברה בטאבו על-שם קונה ערבי — הלואה שבעזרתה נגאלה האדמה וכל אשר עליה והפכה לרכוש הקה"ק. זמן מה לאחר-כך השכירה הקה"ק את האדמה למעלה-החמישה, ואת בית המידות — ליהודי שהקים בו בית-חרושת לדיקטים. עברו שבע שנים נוספות ופרצו מאורעות הדמים של 1947. במאורעות אלה נודע לקרקע, וביחוד לבית-המידות שניצב בסמוך לכביש יפו — ירושלים ערך חדש. שכן הבית הבטיח את דרך השיירות היהודיות מתל-אביב לירושלים ולדרום הארץ; שלט על דרך תחבורתו של האויב אל אחת מערי החשובות — יפו; ושימש עמדת מגן קדומנית לגוש חולון-מולדת («חזית 5» של מחוז תל-אביב). כלומר, משך את לחצם וענינם של הערבים בשמשו איום בערפם אם עליה בדעתם להתקיף את מולדת או את דרך הבטחון.

מכל תפקידיו אלה התפקיד הראשון — הבטחת דרך השיירות לירושלים — היה החשוב ביותר בתקופת דצמבר 1947 — ראשית ינואר 1948. עת עברו עדין השיירות בכביש יפו-יאזור-ירושלים. הבטחת השיירות לירושלים באותם ימים אורגנה באופן הבא:

- (א) הגנה סטטית על קטע הכביש יפו — בית דג'ן על-ידי כוח עברי מוצב בבית-החרושת «היוצק», ובבית-החרושת לספירט — השוכנים בין אבן-כביר ומקוה-ישראל, ובבית-המידות — «בית-הקה"ק» — השוכן ליד צומת בית-דג'ן.
- (ב) ליווי צמוד של השיירות לירושלים.
- (ג) ליווי נוטרים מן המשמר-הנע שבמרחב חטיבת גבעתי בקטע שבין חולדה ושערה-הגיא.
- (ד) הגנה סטטית על קטע שערה-הגיא על-ידי תפירת משלטים החולשים על הכביש בקטע זה.
- (ה) ביצוע פעולות-תגמול נגד ישובים ערבים מהם נתקפו השיירות היהודיות לירושלים ונגד ה-

המאמץ לרכוש את אזור צומת הדרכים שליד בית-דג'ן החל קרוב לשלוש עשרות שנים לפני פריצת המערכה שהתנהלה על אזור זה במלחמת הקוממיות.

בשנת 1922 רכשה הקה"ק 150 דונם אדמה על-יד צומת בית-דג'ן, אולם מסרה אותם לערבי יפואי תמורת שטח דומה של אדמתו שגבל עם אדמת נחלת-יהודה. הערבי שרכש את האדמה נטע עליה פרדס והקים עליה בית-מידות ודומה היה שנתבסס בה כליל. עם-זאת מכר ב-1930 128 דונם מנחלתו זו ליהודי אמריקאי בשם שוגרמן שהתלהב למראה הפרדסים שהשתרעו משני צדי הכביש יפו-ירושלים, ולמראה בית-המידות הניצב בתוכם. תשע שנים לאחר כך נאלץ האיש, בשל מצבו הכלכלי להעמיד את הפרדסים והבית שבהם למכירה לכל

יד זכרון למגיני בית-הקה"ק

תחבורה הערבית בכביש יפו—ירושלים, כדי למנוע פעילות ערבים נגד השיירות.

ביצוע המשימות הנ"ל הוטל ברובו על הרורבה התל-אביבית של הפלמ"ח, שאת גרעינה היותה "פלוגת הקו" של נחום אריאלי ז"ל. פלוגה זו הקימה בסיס במקוה-ישראל ושלחה אחת ממחלקותיה לבית הקה"ק. המחלקה שהכירה בחשיבות הבית החלה, מיד להתארגנות בו, לבצרו כדי לקדם את פני ההתקפות הערביות. ואכן, אלו לא אחרו לבוא:

ב-5.1 הצליחו חבלנים ערביים להתקרב אל הבית בחסות סופת גשם מבלי שהמגינים הבחינו בהם — והניחו לידו כמות חומר נפץ. בהתפוצצות של חומר נפץ זה נפרץ אחד החדרים בקומתו התחתונה של הבית ואחד מאנשי הפלמ"ח — דוד, ברנדיון — נהרג. לאחר מקרה זה הגבירו אנשי הפלמ"ח את ביצורי הבית וזרעו מוקשים סביבו. כן בצעו פעולת-תגמול נגד בית-דג'ן, ב-8.1, ופוצצו בה בית ששמש אכסניה לכנופיות. אטרע מזלם של בחורי הפלמ"ח וביום 11.1.48, שבוע לאחר

שנהרג הראשון מחבריהם בבית, נפצעו פצעי-מות שנים נוספים — יאיר עמיחי ומנשה כהנא — ממוקש שהתפוצץ לידם שעה שעסקו בהנחת שדה-מוקשים. אך הגם שהערבים הטרידו את מגיניו כמעט מדי יום ביומו, והגם שבחורי הפלמ"ח ביצעו בלילה אור ליום 18.1 פעולת תגמול נגד בית דג'ן, בה נאלצו לפלס להם דרך תחת אש קשה בטרם הצליחו לפוצץ בכפר שלושה בתים — לא נפגעו אנשים נוספים מקרב אנשי הפלמ"ח בסביבות הבית במשך חודש ינואר ומחציתו הראשונה של פברואר.

במחציתו השניה של חודש פברואר, עם התגב-רותם של המאורעות בכל הארץ נתעורר הצורך לרכז את "פלוגת-הקו" של הפלמ"ח לקראת ביצוע תפקידים חדשים והאחריות לבית הועברה לידי חטיבת-גבעתי. החטיבה הטילה את המשימה על גדוד "אחד" וזה הטיל את הביצוע על פלוגה ג'. היתה זו פלוגה ט' לשעבר של חי"ש ת"א, מורכבת מצעירים ילידי הארץ ומ"פרטיזנים" — עולים חדשים בוגרים יותר, שבחלקם לחמו בגרמנים.

3. חילופי משרות

הבחינו המגינים, שהציצו על הסביבה דרך חרקי האשנבים שבמשוריינים, בכמה תופעות מעניינות: הם ראו את אנשי הכנופיות משוחחים שיחת-רעים עם השוטרים הבריטים של משטרת בית-דג'ן והוברר להם מיד שהבריטים אחים-לנשק הם למוזינים הערביים. כן גילו כי המטנאה הגדולה הסמוכה ל-משטרה מבוזרת ושוכנים בה מוזינים, חלקם במדים וחלקם בלבוש אזרחי.

כחמש מאות מטר צפונה-מערבה מהצומת עצרו המשוריינים לפני בית-מידות מוקף גדרות-תיל סבו-כות, לאות-היכר שניתן מהמכונית הראשונה נפתח שער הגדר שהקיפה את הבנין והמשוריינים נכנסו לחצרו. אנשי המחלקה קפצו מן המשוריינים סקר-נים לדעת מיד כל עמדה וכל חדר שבבנין, אותה שעה אפפה אותם תחושה כפולה: בצד האימה הטבעית עלתה בהם גאווה על ששמירת הבית הח-יוני בלב האזור הערבי נמסרה לידם.

אנשי הפלמ"ח שהגנו על הבית — ששלושה מ-חבריהם נהרגו בו — קידמו את פני אנשי מחלקת החי"ש שבאה להתחלפם כשהיון מבטל על פניהם העיפים. הם התלוצצו על חשבון אנשי החי"ש ש"חלב על שפתותיהם". כן הכינו לכבודם "קשוטי

ב-17.2 החליפה פלוגה ט' של חי"ש ת"א, בפיו קודו של יצחק דוידוון, את פלוגת הרורבה של הפלמ"ח שהיתה בפיקודו של נחום אריאלי — ונערכה כדלהלן:

- מפקדת הפלוגה והעתודה במקוה-ישראל*.
- מחלקה מוגברת, בפיקוד הסמ"פ יעקוב וולברג, ב"בסיס 88" — להבטחת "דרך-הבטחון".
- מחלקה בבית הקה"ק.

המחלקה הנזכרת לאחרונה יצאה לעבר הבית בשני משוריינים. המשוריינים נעו על "דרך הבטחון" שעברה בפרדסים, במקביל לקטע הכביש יפו-יאזור שהיה חסום לתנועה יהודית, כשאשנביהם פתוחים. אולם משהגיעו המשוריינים להצטלבות כביש ראשון-לציון—בית-דג'ן ו"דרך הבטחון", הגיפו את האשנב-בים. שכן כאן נטו המשוריינים שמאלה — צפונה — לעבר צומת בית-דג'ן ונכנסו לתחום השליטה של האויב. בתחום זה החישו נהגי המשוריינים את מהלכם. הללו עברו ביעף על פני הצומת. עם זאת

(*) בתחילת מרס עברו ל"בסיס 88" שבמולדת.
(**) בסיס שהוקם בשיכון חדש בין חולון למולדת עבור 88 לוחמים (מכאן השם!) מגויסי-קבע באשור המטכ"ל. כימיו הראשונים ישבה בו מחלקה בפקודו של אריה קוצר ו"ל שבצעה פעולות תוקפניות נגד ערביי יפו והסביבה.

4. תיאור הבית, סביבתו ומערך הגנתו

- בית ה"חומה" כ-500 מטר צפון-מזרחה לבית.
- בנין המטנאה שליד הצומת, כ-500 מטר מזרחה לבית.
- בנין המשטרה שליד הצומת, כ-650 מטר מזרח-דרום-מזרחה לבית.
- בית ה"טירה" כ-700 מטר צפון-מערבה לבית.
- בית אבו-ג'בן המפואר כ-900 מ' דרומה לבית.

ההגנה התרכזה בבנין הראשי ובבית-החרושת לדיקטים, שהיו מוקפים, נוסף לגדר האבן גם בגדר תיל. לגבי בית-החרושת לקמח דגים הסתפקו במי-קוש אגפו הצפוני בשורת מוקשי-משיכה פרימיטיביים עשויים קופסאות שימורים מלאות חומר-נפץ. שורת מוקשים מסוג זה הונחה אף לאורך שורת עצי ההדר של הפרדס שבכל עם הבית ממזרח. ואילו על הכביש הראשי שעבר למרגלות הבית הונחו שני מוקשים חשמליים בעלי עצמה רבה — אחד לכיוון בית-דג'ן ואחד לכיוון יאזור; ארבעה מוקשי-דמה וביניהם ארבעה מוקשים-חיים קטנים.

הגנה על הבית בתקופת הפלמ"ח (דצמבר 1947 — מחצית פברואר 1948) "מחלקה" בת 18 איש בהם חולית חבלנים וחולית-אלחוטאים. לרשותם עמדו: מקלע ברוך אחד, תת-מקלעים, רובים — בהם 6 רובים איטלקיים "ליגאליים" של אנשי מעלה-החמישה — אקדת זיקוקין אחד, כמות מצערה של דימונים ותחמושת רודבית מועטה ביותר. כן עמד לרשותם טנדר שחנה באופן קבוע בחצר הבית, לצורך חילוף פצועים וכדומה.

הקשר עם הישוב קיים בעזרת מכשיר אלחוט שהיה קשור ברשת "פסל" היא רשת מטה מלוי השיירות.

אנשי הפלמ"ח החזיקו בשלוש עמדות עיקריות: עמדת ה"מרפסת" כלפי הכביש; עמדת ה"בריכה" — כלפי השטח הפתוח שמדרום וממערב לבית ועמדת ה"דיקטים" כלפי הפרדס שממזרח לבית. הם שמרו בלילה בשתי משמרות בנות 6 שעות בערך כל אחת, והיו מוחלפים כל 48 שעות. ביום היו המשמרות קצרות יותר כיון שהפלמ"חאים הסתפקו בתפישת עמדת תצפית אחת בלבד — היא עמדת-המרפסת. היתה זו העמדה החשובה שבבית, שכן ממנה ניתן היה לצפות לשני עברי הכביש. המראה אשר אותו ראו אנשי הבית מאותה מרפסת

משנשארו אנשי גבעתי לנפשם ללא אנשי פלמ"ח החלו משנגים את פרטי הבית, סביבתו, ומערך הגנתו:

הבנין הראשי אשר ניצב ליד הכביש הראשי מיפו לירושלים — היה בן שלוש קומות ועלית גג. מוקף היה גדר אבן וסורגי ברזל, שיצרה חצר גדולה.

בקומה התחתונה של הבנין התבלט חדר המנוע של הבאר ואולם רחב שלידו. מדרגות אבן הוליכו מן הקומה הראשונה לקומה השניה. בקומה זו היתה מרפסת אחת שפנתה לצד הכביש ושימשה עמדת תצפית. שכן מרפסת זו יכולת ממש "לירוק" על המכוניות החולפות בכביש למטה.

גבלו עם המרפסת שלושה חדרים, בהם לא ישב איש. מעבר להם, סמוכים לקיר המערבי של הבנין היו חדרי-השינה של הבחורים וחדר המטבח. בו הוחזק גם מכשיר האלחוט ומחסן הנשק. ממולם שכן כבוד החדר אותו בחרו הבנות שבקרבת הלוחמים למשכנן (הוא היה תמיד המסודר והמושך שבכל החדרים!)

עד כאן אשר לקומה השניה.

מעל לקומה זו שכנו הקומה השלישית ועלית גג מכוסה רעפים אדומים — מקום משכן לעכברים. מזרחה לבנין הראשי בן שלוש הקומות ניצב, צמוד לו, בנין בן שתי קומות שצורת מלבן לו ובו בית-החרושת לדיקטים. ניתן היה לעבור לבית-החרושת מן הבנין הראשי דרך משטח רחב (גג) ללא מעקה שהיה פתוח לכל רוחות השמים.

ככל סביבת הבית, מלוא רוחב העין, שלט הצבע הירוק של הפרדסים. פה ושם נראו בתי-אריזה ובתי-מגורים ערביים. הבנינים הבולטים בסביבה (ראה מפה בעמוד 12) היו:

- בית-החרושת לקמח-דגים שניצב במרחק מטרים ספורים בלבד מעבר לכביש. מצפון לבית.
- הבית ה"ירוק" והבית ה"לבן", זה מול זה משני עברי הכביש, כ-250 מטר דרום-מזרחה לבית.
- בית ה"כורכר" שליד הכביש, כ-250 מטר צפונה-צפון-מערבה לבית.
- בית-הקפה שליד הצומת, כ-450 מטר דרום-מזרחה לבית.

בית הקהל שליד צומת בית-דגין. מימין — מבט מצפון-מזרח, משמאל — מבט מדרום-מערב.

זמן מתקבל על הדעת לכיצוע אימונים — הרכיב שתי קבוצות מתחלפות-חליפות והאריך את משך השהות בבית מ-48 שעות ל-72 שעות.

לנוכח קרבתו של הפרדס ממזרח-לבית, הטיל על חבלניו (יעקב גונברג ז"ל, צבי נדיבי ואחרים) להוסיף שתי תגורות מוקשים נוספות לאורך השורה השניה והשלישית של עצי אותו פרדס. כן ציוו עליהם למקש את השטח שמדרום לבית (בשורה אחת) ואת שטח בית-החרושת לקמה דגים (בשלוש שורות-מערב, ובשורה אחת — ממזרח).

בהתחשב עם העובדה כי כל העמדות העיקריות בבית נבנו בקומה השניה פקד על אנשים להקים עמדה אחת על הקרקע. עמדה זו נבנתה על ע"י ה"פרטיזנים" — מעפר ומקורות העץ שנתרו בביה"ח אחר שנקלפו מהם הדיקטים — ליד פינתו הדרומית-מערבית של בית-החרושת לדיקטים, וכונתה בפיהם: עמדת "סטלינגרד".

מחמת הסכנה שהמכוננית החונה בחצר הבית יש בה משום "רמיזה" על אפשרות נסיגה — פקד המ"פ להוציאה מן המקום כדי להדגיש כי מבית הקהל לא תהיה נסיגה.

כן דאג המ"פ להגביר את נשק המחלקה על-ידי "השאלת" כלים ותחמושת מבית-הספר החטיבתי במחנה "יהושוע" (שרונה) לאחר התפוצצות ה"ח-בית" הראשונה והשניה — והעמידו בתחילת מרס על המספרים הבאים:

2 מקלעי ברן; מרגמה 2"; 18 סטנים; 5 רובים

בשעות היום היה מעניין ביותר: לנגד עיניהם. כמטוחייד כמעט, דהרו מהשכמת הבוקר ועד רדת החשיכה — מאות מכוניות ערביות לעבר יפו וממנה. רבים מבין הנוסעים היו אנשי כנופיות ואנשי "צבא ההצלה", לבושים מדים ממדים שונים ועמוסי-נשק וכדורים לעיפה. בעברם על-פני הבית היו מגבירים את מהירותם. עם זאת הצליחה עין המגינים שצפתה בהם לראות את אגרופיהם הקמוצים ואת מבע פניהם אשר לימדו אותם לדעת — שאלמלא הבריטים הסובבים בכביש כי אז לא היו מסתפקים באגרוף קמוץ בהעוית פרוץ ובהטחת קללה בלבד. וזאת לדעת: הבריטים היו עוברים בכביש — בוחלים ובמשוריינים — פעמים רבות ביום, כדי להבטיח את התנועה הצבאית והתנועה הערבית בין רמלה ליפו. לעתים לא הסתפקו בפטרולים בלבד והיו מציבים משורין במשך כמה שעות למרגלות הבית.

מערך ההגנה ושיטת ההבטחה של אנשי הפל-מ"ח נראו למפקד פלוגה ט'. עם זאת החליט לשפרם ולבצע אי-אלו תיקונים:

בהתחשב עם הנסיון המועט של אנשי פלוגתו מחד-גיסא ובאורך המשמרת בתקופת הפלמ"ח המחייבת דריכות מתמדת במשך שש שעות מאידך-גיסא — קבע כי השמירה בעמדות תעשה בשלוש משמרות בנות ארבע שעות כל אחת. דבר זה חייב אותו, כמובן, להעלות את מספר הלוחמים בבית עד ל-24 איש (15 טוראים, 2 מ"כים, 1 מפקד, 2 חבלנים, 2 אלחוטאים ו-2 טבחיות).

כדי לאפשר לאנשיו מנוחה ארוכה יותר ומשך

אנגלים ו-6 רובים איטלקים; 1 אקדח רקטות; 2 רימונים לאיש; 150 כדור — למקלע; 6 פצצות למרגמה; 80 כדור לסטן; 50 כדור לרובה; ו-2 רקטות — לאקדח הרקטות.

היה זה מיטב הנשק של אותם הימים.

בגלל אימת הבריטים שהתנכלו לבית בכל הזדמנות לא נהגו מגיני הבית להסתובב כשנשקם

עליהם בשעות היום. אולם עם רדת החשיכה, מש-פסקה תנועת הבריטים והערבים בכביש, היו המגינים חוגרים נשקם ולא נפרדים ממנו עד עלות השחר. שכן ההסכם הג'נטלמני בערבותם של הבריטים — בין הנוסעים הערבים בכביש לבין מגיני הבית — שאין מבצעים פעולות איבה היה בר-תוקף רק באורה של חמה.

5. מכת ה"חביות"

החבלן שנמנה על המגינים ואשר ידע את ערכו של חומר הנפץ גלגל את החבית לתעלה שלצדי הכביש והסתירה לשעת כושר. אולם אנשי המשטרה הבריטית ה"ניטרלית" שהופיעו בשעות הבוקר — כדי לחפש את החבית לפי בקשת הערבים — מצאוה ופוצצוה. למען לא תשמש את המגינים.

אף כי החבית לא נתפוצצה השיגה פעולת האויב הישג ניכר. שכן היה בה ב"חבית", גם אם לא התפוצצה ואולי דוקא מפני שלא התפוצצה מיד! — משום נשק פסיכולוגי שהביא על אנשי המחלקה מראה של מתיחות שמרטה את עצביהם ללא נשוא; רבים חששו להרדם פן לא ישמעו את זעקת האזעקה; אחרים בלעו כדורי נובודרין בזה אחר זה; השומרים שלא עמדו במתיחות היו נותנים לעתים אוזקות שוא; והשאלה התמידית היתה: — "מתי תגיע שעתה של החבית הבאה?"

מול הלחץ הפסיכולוגי המתמיד הזה, שהוגבר ע"י הבריטים, אשר מדי פעם איימו על מגיני הבית כי יפרקו את נשקם ויפקירום בידי הערבים — היה צורך לחזור אל שיטת החלופין של הפלמ"ח ולהקדיש טיפוח משך השעות בבית מ-72 שעות ל-48 שעות. אך המחסומים שהציבו הערבים בדרכים והסיכון שבתנועה אל הבית בתאריכים קבועים, מנעו חילוף פים מסודרים — והם לא נערכו אלא לאחר התפוצצות החבית הבאה ב"27.2.

החבית שהוטלה ביום זה היתה מסוג חדש והזכירה את החביות שהוטלו ע"י האצ"ל. היא הוכנה על-ידי המומחים הזרים של מפקדת חסן סלאמה, שביקשו דרך להתגבר על הקושי בהצתת פתיל שעה שהכות המתנגד פותח באש על המצית. ה"רעיון שלהם היה פשוט: פצצת חבית עמוסה על אוטו, מונחת על קפיץ דרוך אשר על-ידי שחרורו היא

בלילה השני לשהותם של המגינים החדשים בבית הקה"ק (18/19.2) נפל בגורלו של שאול לשמור בעמדת המרפסת, ביחד עם חברו נגי'ארי. המשמרת עברה עליו ללא מאורע חשוד כל שהוא וכמעט חדל להאמין בסיפורי האימה של הפלמ"חאים על חביות נפץ ערביות לולא ראה לפני-כן בשעות היום את ההרס בקומת הגג ובגדר החיצונית, לו גרמו החביות שהוטלו בתקופת הפלמ"ח. אולם בשעה חמש לפנות בוקר שמע רעש מכוניות מת-קרבות מכיוון צומת בית-דג'ן. שאול דרך את הסטן, אף כי ההוראות שניתנו לו היו שאין לתקוף מכונית ערבית ללא סיבה לאחר עלות השמש. המכונית הראשונה עברה במעוף ומבטו של שאול כוון לעבר השנייה. עם התקרבותה של המכונית השנייה החלה אש תופת לכסות את חזית הבית. שאול הבין מיד כי אש זו מכוונת לחפות על הטלת חבית מן המכונית. בהצמידו את גופו למעקה המרפסת שלח צרור ארוך לעבר נהג מכונית האויב. עם זאת — נדמה היה לו שזה הצליח לגלגל חבית מתא מושבו. על-כן נטש מיד לירית הצרור את המרפסת ובפיו הקריאה מורטת העצבים: "חבית!"

לקריאה זו החלו אנשי הבית שהתעוררו לקול היריות עוזבים אותו. הם שהו למרגלות הבית, מצפים בעצבנות להתפוצצות, אך היא לא באה. הדקות של הספק היו קשות ביותר ומי יודע עד מתי היו נמשכות אלולא אור החבלן מאנשי הפלמ"ח עזר והתקרב לחבית שהיתה מונחת במרחק 40 מטר מן הבית. זו היתה עלולה להתנפץ כל רגע. אף-על-פי-כן שלח החבלן האמיץ ידו לעקור את פתילה וגילה לשמחתו שהפתיל אינו חרוך כלל. הוא הודיע זאת לחבריו והללו מיהרו ללחוץ את ידו של שאול אשר צדורו הבעית, כנראה, את החבלן הערבי עד כדי כך שידיו הרועדות לא הצליחו להדליק את הפתיל.

מיד תפש "טרמפ" לביתו בת"א, מצאו בשעה 1900, ושפך לפניו בהתרגשות את הקורות בבית. לשמע הדברים קפץ המ"פ על הטנדר שעמד לרשותו וטס למפקדת החטיבה במחנה "יהושע" (שרונה). כאן נפגש עם שמעון, מפקד החטיבה. שמעון פקד מיד על נשק בית-הספר החטיבתי להשאיל ליצחק דוידזון 5 רובים, ברך, מרגמה 2" ותחמושת. כן הועיק בטלפון שני משוריינים ממטה ליווי השירות בתחנה המרכזית. יצחק העמיס את הנשק על המכונית ולאחר שקנה בכספו סנדביצים ובקבוקי-קוניאק בעבור מגיני הבית — הפליגה השירה למקוה-ישראל. במקום זה התעכבה השירה זמן מה לצורך העלאת כיתת תגבורת. וב-23.00 יצאה שנית לדרכה — הפעם לעבר הבית.

תוצאותיה ההרסניות של פצצת-חבית

סמוך לחצות-לילה הגיעו מכוניות השירה לס-ביבות הבית. אותה שעה השמיע הצופה במרפסת את קריאת האזעקה — "חבית". אולם בטרם הספיקו מגיני הבית לנטשו עמדו על טעותם, כאשר שמעו קול שירה עכרית "הבאנו שלום עליכם" — פורצת מן המכוניות שעצרו בינתיים למרגלות הבית. החברה לחצו ידים עם אנשי התגבורת והחלו מחליפים עמם רשמים וחזיוות. המ"פ יצחק הפסיקם, כינסם ונשא בפניהם נאום עידוד קצר. "הערבים אינם צריכים להרגיש שהחבית שינתה כאן משהו" — אמר. דבריו, ולאחריהם הסנדביצים והמשקאות, העלו את מצב הרוחות. האנשים המעודדים החלו לפנות את ההריסות כששירה בפיהם. אחר הקימו עמדה חדשה בפתח המרפסת ההרוסה, תקעו לידה את הדגל הכחול-לבן שנפל בהתפוצצות, והבוקר מצא אותם כאילו לא אירע דבר.

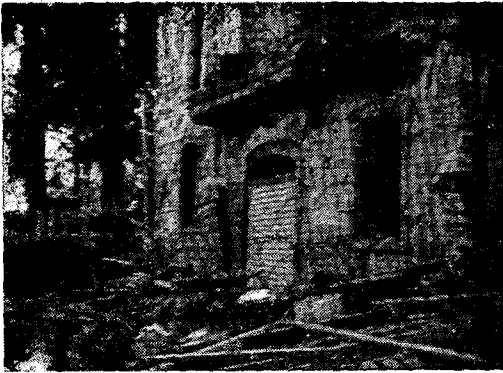
ביום 29.2 הגיעה שעתה של חבית נוספת. כרגיל נסוגו האנשים מן הבית על-מנת לחזור אליו מחדש לאחר ההתפוצצות. יצחק בריסקין, אחד הבחורים, הזדרז יתר-על-המידה ונבלע בתוך ההריסות. כשחלק מן הבית התעקם ו"החליט" לשקוע פתאום. חברים הבחינו בכך וחשו לעזרתו. נצטרפו אליהם אחרי זמן קצר חיילים סקוטיים שנודמנו בקרבת הבית והגיעו אליו לשמע קול הנפץ ובכוחות משותפים הסירו את גלי-האבנים מעל הבחור שנקבר חיים. אחרי עבודה מאומצת שחררו המגינים והחיילים הסקוטיים את מחצית גופו של הנפגע. זה לא איבד את קור רוחו וביקש... סיגריה. זו ניתנה לו ובעודו מעשן אותה סימו מושיעיו את חליצתו. בקושי עמד על רגליו. אף-על-פי-כן התעקש לצאת לשמירה על פי תורו.

מועפת אל מטרתה ומתנפצת מעצם המכה שהיא מקבלת בנפילתה. באשר מגנונה בנוי כך שהוא מופעל כתוצאה מזעזוע חזק. יתרונו של מגנון זה הוא בהתנפצות המידית שהוא גורם. ואכן החבית מהסוג החדש שנורקה לעבר הבית ב-27.2 בשעה 1715 הותירה למגינים שהות מעטה בלבד. אך הספיקו לצאת וכבר ארעה ההתפוצצות והבית עטה עשן כולו. כשנתפור העשן נתן המפקד הוראה לחזור אל הבית ולתפוס בו עמדות. פוקדתו בוצעה ברויות אך העמדה החשובה ביותר, עמדת-המרפסת, שוב לא נתפסה הפעם. שכן משחזרו האנשים מצאו כי המרפסת האתובה הצופה על-פני הכביש נתמוטטה כתוצאה מההתפוצצות ונפלה. הדבר העכיר את רוחם של המגינים.

כמו לאחר ההתפוצצות הקודמת הופיעו הבריטים גם במקרה זה. אלא שהפעם היו "אדיבים". ושאלו את המגינים אם זקוקים הם לעזרתם. "אולי אוכל להגיע אתכם למקוה-ישראל?" — שאלם המפקד. "מדוע לא?" — ענו הבריטים.

המפקד צריך היה לתחליט הלסמוך על השוטרים הבריטים, העלולים גם להוריד את נוסעיהם. היו הודים בלב אזור ערבי ולהסתלק. ההחלטה היתה קשה. אך כיון שחשוב היה להודיע למפקד הפלוגה על המצב הקשה של האנשים לאחר הפיצוץ ולבקש תגבורת. יצאו המ"כ ראובן וצפירה — אחת הבנות שתפקידה היה כנראה להעמיד את הג'נטלמניות הבריטית במבחן ההגינות — עם הבריטים למקוה-ישראל.

בהגיעו, נתברר לראובן, כי המ"פ יצא לביתו.

פצצות החבית שהוטלו ע"י הערבים, אף כי לא הפילו את הבית כליל, הרסוהו חלקים חלקים — והיה חשש רציני לחיי הלוחמים שהגנו על בית הקה"ק. חשש זה הוגבר לאור העובדה שבאותם ימים הצליחו הערבים, או סוכניהם, לפוצץ מתקנים גדולים מבית הקה"ק (כגון: בנינים אחדים ברחוב בני-יהודה בירושלים, דפוס ה"פלסטין פוסט" ב-ירושלים, אגף בבניני המוסדות הלאומיים בירוש"ל (ים) ע"י הצמדת "מכוניות-תופת", עמוסות חימר נפץ, אל מרגלותיהם.

מול חשש זה החליט מטה חטיבת "גבעתי" ל-הקים מוצב-הגנה-הפור במרחק כמה עשרות מטרים מן הבית — אליו יוכלו המגינים לסגת בכל מקרה של צורך.

להלן קטע מהוראת מפקדת החטיבה בנדון:

חזיתו של בית הקה"ק הנובלת עם כביש יפו-ירושלים. בחלקה העליון של התמונה — עמדת המרפסת, לאחר "תקונים".

1.3.48

סודי בהחלט

מאת: גבעתי

א ל: גדוד 9 (גדוד אחר — א.א.)

הנדון: ארגון נקודה מבוצרת — בית-הקרן-הקיימת

פקודה

א. ידיעות

1. האויב:

במשך הימים האחרונים הגביר האויב את לחצו, עד אשר הצליח ביום 29.2.48 לפוצץ חלקית את עמדתנו בבית.

2. כוחותינו:

פלוגה רובאית אחת מן הגדוד ה-9.

בסיס הפלוגה — מקוה-ישראל.

בסיס מחלקה — מולדת.

יחידה בכוח 24 איש — בית-הקרן-הקיימת.

ב. המטרה:

1. בית-הקרן-הקיימת במצבו הנוכחי — ישמש כעמדת הבטחה ובו השב כיתה אחת.

2. יבנה שטח הגנה מקיף למחלקה — בהתאם לתרשים, ובהתאם לתנאי הקרקע במרחק שבין 50 עד 75 מטר מן הכביש.

3. על שטח ההגנה של המחלקה לכלול:

א. עמדות אש בנויות בעבור שתי כיתות, בהתאם לתוצאות סיורי תקיפה בשטח.

ב. עמדות ל-2 מרגמות "3".

ג. תנאי שיכון לארבעים איש מוגנים מפני כוורים ורסיסים.

ד. גדר חוקה שתקיף את השטח.

ה. מוקשים שיונחו מסביב לשטח נגד בני-אדם.

מיד לקבלת פקודת המבצע החטיבתית החל מטה גדוד "אחד" לעבד את פרטי תכנית "קו העמדות השני" ואת דרך ביצועה. כיון שלא היה לו נסיון בדבר, נסע יובל הסמג"ד, עם מפקד החטיבה שמעון אבידן ל"בית האדום" שברחוב הירקון בתל-אביב — מקום משכנו של המטכ"ל באותם ימים — כדי לבקש עצה מפי קצין המבצעים הארצי דאז, יגאל ידין. זה הפנה את השניים ל"משרד חיל-ההנדסה" ששכן בבנין בן שלוש קומות שניצב ליד מלון "ירדן" ברחוב בן-יהודה. כאן — בחדר קטן בדירתו של אחד בשם גינזבורג — פגש יובל נאמן את המהנדס אפרים וולמן (להב) ושטח בפניו את הרעיון. לאחר בירורים, סוכם, בשלב זה, לפתור את בנין מוצב-ההגנה-התחפור בשיטת "חומה ומגדל" שהוכיחה עצמה במאורעות 1936-39. כלומר: לגייס עשרות פועלים ואנשי מגן, להעביר אותם בשיירה חזקה וגדולה נושאת צריפים מוכנים, חצץ, קורות עצים ומכשירי בנין לאזור הבית המבודד, וכאן להקים תוך מספר שעות ישוב בזעיר אנפין מוקף חומה — עשויה שתי גדרות עצים שהריזה ביניהן ממולא בחצץ — ובה אשנב-יריה.

ביצועה של התכנית, הלכה למעשה, הוטל על דוב שטרן איש פלמ"ח וחיל-ההנדסה שעסק סמוך לאותו זמן בהקמת ביצורי כפר-דרום בנגב. הלו יצא ביתד עם המ"פ יצחק דוידזון לבית הקה"ק כדי לקבוע את השטח בו יש להקים את מוצב ההגנה התחפור. תוך כדי ביצוע סיור בחירת השטח נראה היה לו כי שיטת הביצורים בה נהגו בנגב מתאימה יותר. הוא חזר והעלה את הענין בפני יובל ולהב. להב הציע להם להיוועץ בעקיבא ויטנברג — איש חיל-ההנדסה ומומחה לבעיות ביצורים, הם מצאוהו בביתו שוכב במיטה כשהוא עטוף כולו בגבס. הלו הציע — כשהוא נעזר בציור תכנית על-גבי מעטפה הגבס שהקיף אותו — להקים את "הקו השני" בצורת ביצורים תת-קרקעיים, שיעמדו בפני הפגזה.

דעתו נתקבלה, ובמפקדת-הגדוד סוכמה התכנית של מוצב ההגנה התחפור סופית — בעזרת קציני-התכנון של מפקדת-החטיבה — ונקבע כי: יש להקים — במרחק של כ-50 מטר בערך מן הבית — ארבעה בונקרים (אחד למטה, ושלושה — למגורי-המגינים) ושלושה מתקני-שירותים (מטבח וחדר-אובל, מקלחת ובית-כסא); את אלה יש להקיף בחומת-עפר גבוהה וחזקה אשר בתוכה תשתלבנה עמדות מוצרות; את פתח החומה יש להפנות לבנין

כדי לאפשר נסיגה נוחה ובדרך הקצרה ביותר מהבית למוצב. כן נקבע כי יש להבטיח הקפית את השטח המבוצר בגדרות משולשות, מכשול "קורי" עכבישי" ומוקשים; ולחפור תעלות אל מחוץ לחומה לעמדות "תשמוע" בין הגדרות, שתמנענה את פריצתן במחסה החשיכה.

עם השלמת התכנית עדיין עמדה בפני מפקדת-החטיבה ומפקדת-הגדוד עבודה רבה. שכן היה צורך לגייס מנהלי עבודה, פועלים, חמרי-בנין וביצורים, טרקטור, מכוניות-משא ומשוריינים — כדי להוציא את התכנית מן הכוח אל הפועל.

הודות לפעולתו הנמרצת של קצין-המנהלה החטיבתי והענותה של חברת "סולל-בונה" גויסו כל אלה תוך זמן קצר. עתה נותרה בפני מפקדת-החטיבה ומפקדת-הגדוד בעית ארגון העברת הציוד והפועלים לבית הקה"ק והבטחתם — מחד גיסא, ובעית ארגון העבודה באזור המבודד והבטחתה — מאידך גיסא.

לאחר דיונים נקבע כי:

- שלדי הבונקרים והעמדות וחלקי צריף חדר-האוכל ומתקני-השירותים יוכנו מראש בבתי-המלאכה של "סולל-בונה".

- כל הציוד "עד המסמר האחרון", ירכז במחסני "סולל-בונה" בנחלת-יצחק ותערך ביקורת קפדה נית אם לא חסר דבר הדרוש לביצוע העבודה. וזאת — כדי למנוע את הצורך "לשלוח מכר-נית כדי להביא מסמרים" תוך כדי מהלך העבודה.

- יום לפני "העליה על הקרקע" יועמס הציוד על מכוניות בצורה מסודרת כדי שניתן יהיה לפרקו בשטח, בידיעה ברורה היכן נמצא כל אביזר ואביזר.

- שיירת הציוד והפועלים תתארגן סופית בחולון, ותצא לדרכה בליווי-צמוד של משוריינים וכי-תת אבטחה.

- שטח המוצב יסומן מראש כדי שכל מכונית תפרק את ציודה במקום שנקבע לה וכדי שכל אדם ידע מה עליו לעשות מיד עם הגיעו למקום.

- עם הגיע השיירה לשטח המוצב יובטח השטח היקפית.

● בנין המוצב יעשה בשלבים הבאים: ערום חומת-עפר, גידור, הקמת עמדות ובונקרים, והקמת מתקני-שירותים. וזאת — כדי להבי- טיח כבר בשלבי הבניה הראשונים — ע"י חומת עפר וגידור — את חיי הפועלים ואת המשך ביצוע העבודה.

האחריות לביצוע הוטלה נוסף על דוב שטרן, מפקד "קבוצת העבודה", גם על יצחק דוידזון.

ביום 10.3 בשעות אחה"צ הגיעו לחולון, שנק" בעה כבסיס היציאה לשירת העליה על הקרקע, ארבע מכוניות-משא עמוסות לעיפה בחלקי בונק- רים, עמדות, מתקני-שירותים, חמרי-ביצורים, ומכשירי-עבודה; מכונית-משא ועליה טרקטור מצויד בבולדוזר; שני משוריינים; טנדר; ארבעים פועל, שלא צוידו בנשק; כיתת אבטחה בת 9 איש מצוידים בברן ו-9 רובים אנגלים.

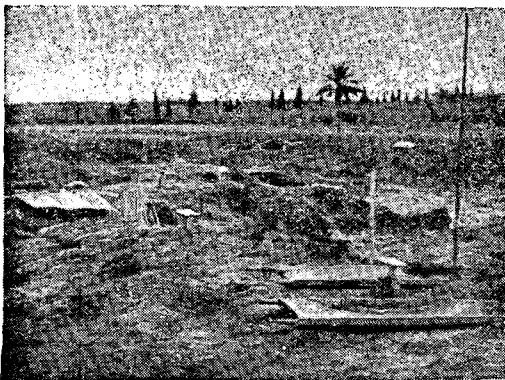
השיירה יצאה אור ליום 11.3 מחולון לעבר בית הקה"ק. היא נעה בדרך הבטחון ולאחר מכן בכביש ראשון-לציון — צומת בית-דג'ן — יאזור, במהירות רבה — כדי להשיג הפתעה ולמנוע תגובה ערבית. ואכן ההפתעה הושגה: שום כדור לא נורה על השיירה בדרכה, וכל תגובתם של הערבים ושוטרי בית-דג'ן שחזו בה התבטאה בפעירת פה ובמבט של תמהון.

מיד לאחר שהשיירה הגיעה למקום, היינו לשדה שסומן מדרום-מערב לבית הקה"ק, הציב המ"פ הבטחה הקפית בידעו כי תגובת-התמהון עלולה לה- פוך לתגובת-אש. שני המשוריינים תפשו עמדות על

השביל ממערב לבית, כלפי הכביש הראשי, ואילו שתי חוליות מקלע ורובאים תפשו עמדות בשטח שמדרום לשדה המסומן כלפי הפרדסים שמדרום- מערב ומדרום מזרח לבית הקה"ק. בחיפוי אלה החלו הפועלים ומגיני-הבית לפרוק את משא המכוניות. נתעורר קושי בפריקת הטרקטור הכבד, אך התגברו על-כך משנמצא בקרבת מקום "בנקט בריא" לצד הכביש שהתאים בגובהו לגובה מכונית המשא שנשאה את הטרקטור.

מיד לאחר שזחלי הטרקטור נגעו בקרקע החל הטרקטוריסט — בחור בריא שיחסית לא בייש במשקלו את משקל הכלי בו נהג — לערם חומת- עפר לצד הכביש הראשי כדי להסתיר ולהבטיח את שטח העבודה מעיני הערבים והבריטים שחלפו בו. הללו נדהמו לגמרי אותו יום למראה הפעילות הבלתי-רגילה של היהודים ה"מטורפים":

הבריטים שגילו סקרנות רבה שלחו שוטרים ושני משורייני-משטרה על-מנת לבדוק מה בונים היהודים מעבר לחומת-עפר, אולם אלה נאלצו לח- זור מבלי להכנס לשטח העבודה משהוסבר להם — ע"י "נציגי-העובדים" ביטון ויעקוב ארנון — בטון תקיף כי אין להם זכות להתערב, באשר עושים פועלים עבריים על אדמה עברית; ואילו הערבים שנסעו אותו יום בכביש שוב לא העזו להניף כמנהגם אגרופים נגד מגיני-הבית. אדרבה, פניהם קפאו ונראה היה בעליל כי הלמות הפטישים ורעש הטרקטור שעסק בישוב השטח תקעו בראשם את ההכרה שהיהודים לא יעזבו את המקום ויחזיקו בו ולו גם בצפרניהם.

מוצב ההגנה החפור. מבט — מצפון-מזרח.

פתחו של בונקר המטה. מבט — מדרום.

7. מעשה-הזועה בבית-החרושת „היוצק“ והשפעתו על מגיני בית-הקה"ק

שנפצעו ואיבדו את כושר תנועתם — שכבו במקומם חסרי-אונים, עד שבאו המוני הרוצחים ורצחו בסכינים ובמוטות ברזל.

לשמע היריות ולמראה הבחורים הבורחים מן העמדות יצא מנחם, — החובש-הגדודי של גדוד „אחד“, שנודמן במקרה למקוה-ישראל — עם חולית-גדנ"עים מתלמידי ביה"ס החקלאי לעזרת הנפגעים. כוחם של אלה היה מועט. על-כן הזעיק סגן מפקד גדוד אחד, יובל נאמן — שנודמן אף הוא במקרה למקוה-ישראל — כזה מוגברת מפלוגתו של מנדל שישיבה בבתיים, לעזרתם. אך כל מה שאנשיה יכלו לעשות בהגיעם למקום היה לאסוף הגויות של הטבוחים שנכרו בהן סימני התעללות נוראים. ה" גופות הובאו למקוה-ישראל בשעה 2115.

מעשה הבגידה הבריטי בבית-החרושת „היוצק“ עורר גל-מחאה ביישוב. נציגי המוסדות פנו לשלטון נות ודרשו להעמיד את האשמים לדין. אלה ניסו לגול מעל עצמם את האשמה וטענו כי התנהגותם של החיילים הבריטים ב„היוצק“ לא נעשתה על דעת השלטונות אלא היתה „תשובה-ספונטנית“ על פיצוץ רכבת נושאת חיילים בריטיים ע"י אנשי הארגונים הפורשים ליד רחובות.

על אף ההתנצלות חזרו והופיעו, יום אחד לאחר טבח „היוצק“, ארבע מכוניות משוריינות ובהם קציני צבא, קציני משטרה ושוטרים — אל סביבת בית-החרושת „היוצק“. המשוריינים נערכו מול מקוה-ישראל והעמדות היהודיות שביניה ובין ת"א. תחת חסותם פרצו מאות ערבים לשטח בתי-החרושת לספירט ולזבל חימי ולביהח"ר „היוצק“, הציתו אותם פוצצו את העמדות שהיו בהם, ותפשו עמדות חדשות מול „דרך הבטחון“ שעברה משכונת-התקוה למקוה-ישראל.

לאור התנהגותם של הבריטים העביר מטה-החטיבה למטה-גדוד „אחד“ את ההוראה הבאה:

הידיעות שהגיעו אל חסן-סלאמה — מפקד הכוח הערבי המגויס במחוז לוד — ב" 11.3 אודות „הקו השני“ שהיהודים מקימים ליד בית-הקה"ק הדאיגוהו. הוא חשש ובצדק, כי הביצורים החדשים ישללו ממנו את הכבוד והתהילה הקשורים בחיסול „המבצר הציוני“ שבמרחבו. ניתן לשער, שבענין זה היה חסן סלאמה רגיש אותם ימים, כיון שמת-חרהו העיראקי, „שר-העיר“ ומפקד תגבורת „צבא-ההצלה“ ביפו, הצליח יותר ממנו: הוא חיסל ב- 1.3—29 את המוצבים היהודיים — בית-החרושת „היוצק“, ובית-החרושת לספירט — השוכנים בין אבו-כביר ומקוה-ישראל.

חיסולם של מוצבים אלה ששלטו בדומה לבית הקה"ק, על ציר התחבורה הערבי ליפו — לא היה עולה בידי המפקד העיראקי אלמלא עזרתם הפעילה של הבריטים. הללו הופיעו ב" 29 בשעות אחה"צ לסביבת בית-החרושת „היוצק“. תחילה ירו לעבר עמדות הערבים שמול היוצק כדי לעשות „רושם טוב“ על מגיני בית-החרושת ועובדי חברת-החשמל שעבדו אותו יום בסביבה. אולם מיד לאחר זאת נכנסו לחצר בית-החרושת, עצרו את אנשי ההגנה ממחוז קריתי (ת"א) שישבו בו והחרימו את כל נשקם. המון ערבי פרוץ נתקהל כדי לחזות במחזה. לעיניו של המון זה העלו הבריטים את הנשק המור-חרם על מכוניותיהם והודיעו בחגיגות למגינים שפורקו מנשקם, כי עליהם לעזוב את בית-החרושת תוך שתי דקות. אמרו זאת — ומיד הפליגו במכוניותיהם בהפקירם את הבחורים „המפורקים“ בידי הפורעים. המגינים שראו מה הסכנה שהועמדו בפניה זנקו לעבר מכוניתם וקפצו עליה כדי להמלט בה, אך לא עלה בידם אפילו להתניע את המנוע. שכן הערבים פתחו עליהם באש ואילצום לתפוש מחסה על הקרקע. כמה מהם נפגעו פגיעות מות, כמה החלו רצים לעבר מקוה-ישראל, ואחדים —

5.3.48

מאת: גבעתי

א ל: גדוד 9 (אחד — א.א.)

הנדון: הוראות הכנסת (כנוי מפקדת ההגנה — א.א.) בענין הבית בבית-דגן

1. יש להתנגד בכוח לחימוש בבית.

2. יש להמשיך את כל ההכנות הדרושות לבנית מבצר במקום.

במקרה שלא ניתן זמן מספיק — יש להודיע לצבא כי מוכנים לפנות את הבנין לאחר שתנתן שהות

במקרה שלא ניתן זמן מספיק — יש להודיע לצבא כי מוכנים לפנות את הבנין לאחר שתיתן שהות

של 24 שעות למסרע.

התוראה הועברה לידעת מגיני הבית והם קיבלו בלב שלם — על אף הסיכון שהיה כרוך, בימים ההם, בהתנגדות לצבא הבריטי. ואכן, כאשר ניסו הבריטים פעם, פעמים ושלוש להכנס לבית "הקה"ק על־מנת לערוך בו חיפוש, סרבו מגיני־הבית לפתוח את השער בפניהם; והבריטים חזרו כלעומת שבאו.

להלן תיאור אחד הנסיונות האלה:

יום אחד בתחילת חודש מרס, לפני־הצהרים, נעצה טור בריטי משורין — מורכב מנושאי־ברן, משוריני צבא נושאי־תותח ומשורין משטרה נושא־ברן — למרגלות בית "הקה"ק. מיד להעצרותו קפץ קפיטן בריטי מחיל־השריון מן המשורין המוביל. התקרב לעמדת המרפסת ותבע בקול תקיף מן הצופים שהיו בה לקרוא למפקד ה"הגנה" בבית. לשמע דבריו יצא המ"פ למרפסת — ושאל את הקצין מה רצונו. הקצין השיב כי קיבל הוראות לערוך בבית חיפוש אחר נשק, כיון שיש בידו הוכחות כי מכונית משורינת בריטית, שעשתה דרכה מיפו לרמלה, נורתה מתוך הפרדס הגובל עם בית "הקה"ק ממזרח. על כך ענה לו המ"פ כי אנשיו יתנגדו בכוח לחיפוש ורגל אנגלי לא תעבור את סף הבית אלא על גופות מגיניו. תשובתו של המ"פ עוררה את זעמו של הקצין. הוא פקד על חייליו לכוון את כלי נשקם אל המ"פ והצופים שניצבו במרפסת והתרה בהם כי יפתח עליהם מיד באש — ויחסל בדרך זו את הויכוח. המ"פ והצופים לא זעו

ממקומם. הפגנת חוסר הפחד של המגינים ריכזה את הקצין הבריטי. הוא החל מסביר שנית למ"פ את סיבת החיפוש. הפעם בטון "רך" יותר: "אינני מתכוון לערוך חיפוש בבית על־סמך תואנת־שוא מצוצה מן האצבע" — אמר למ"פ. "אדרבה, רד אלי ואראה לך את סימני הפגיעות במשורין ואת העקבות שהשאירו אנשיך במקום הפשע בפרדס".

על אף אזהרת אנשיו — שטענו כי אין הבריטים מתכוונים אלא לחטוף מפקד ב"הגנה" כדי למסרו לערבים — יצא המ"פ בלויית אחד מפקדיו אל הקצין. נצטרף אליהם סרג'נט פלאור* ממשטרת בית־דג'ן, שונא־ישראל מועד. הארבעה יצאו לבדוק את עקבות התוקפים בפרדס. בבדיקה הוברר למ"פ למעלה מכל ספק, על־פי עקבות־נעליים שהוט" בעו בקרקע התחוחה ותרמילי סטן ורובים שנשארו בעמדות שנחפרו בפרדס, כי 100 מטר מן הבית — כי אכן נזרו יריות מן הפרדס לעבר הכביש. הוא ניסה לטעון לעומת סרג'נט פלאור שדחף לידיו תרמילי סטן "מתוצרת יהודית", כי היזרים היו ערבים. אולם טענותיו לא נתקבלו על דעת הקצין. בפרט כאשר גילה לפתע סרג'נט פלאור, כשחיוך נצחון על פניו, "עדות משכנעת ביותר" — כובע־גרב** שהושאר בשטח!

המ"פ הופתע לחלוטין. תפש בכובע־הגרב והחל לבחנו ביסודיות. כשדחף את ידו לתוכו על מנת להפכו נתקלה ידו בחפץ נוסף: — היתה זו "טקיה" (כיפה סרוגה) ערבית שחורה ומוזהמת שנשכחה על ידי המבימים הערביים...

חיוך הנצחון נעלם מעל פניו של סרג'נט פלאור. הקצין התנצל בפני המ"פ והחיפוש בבית, שסרג'נט פלאור כה התאוה לבצעו — לא נערך.

(*) ב־6.12.47, בשעת חפוש אחר נשק־מגן, רצה בוס קר את יעקוב שיף ממגיני שכונת־התקה.
(**) כובע־גרב היה כיסוי־ראש האוסניני לאנשי־ההגנה בראשית מלחמת־השחרור. — המערך.

בעלון הפלמ"ח מס' 59 מחודש מרס 1948 — תחת הכותרת פעולות־מופת — אנו קוראים:

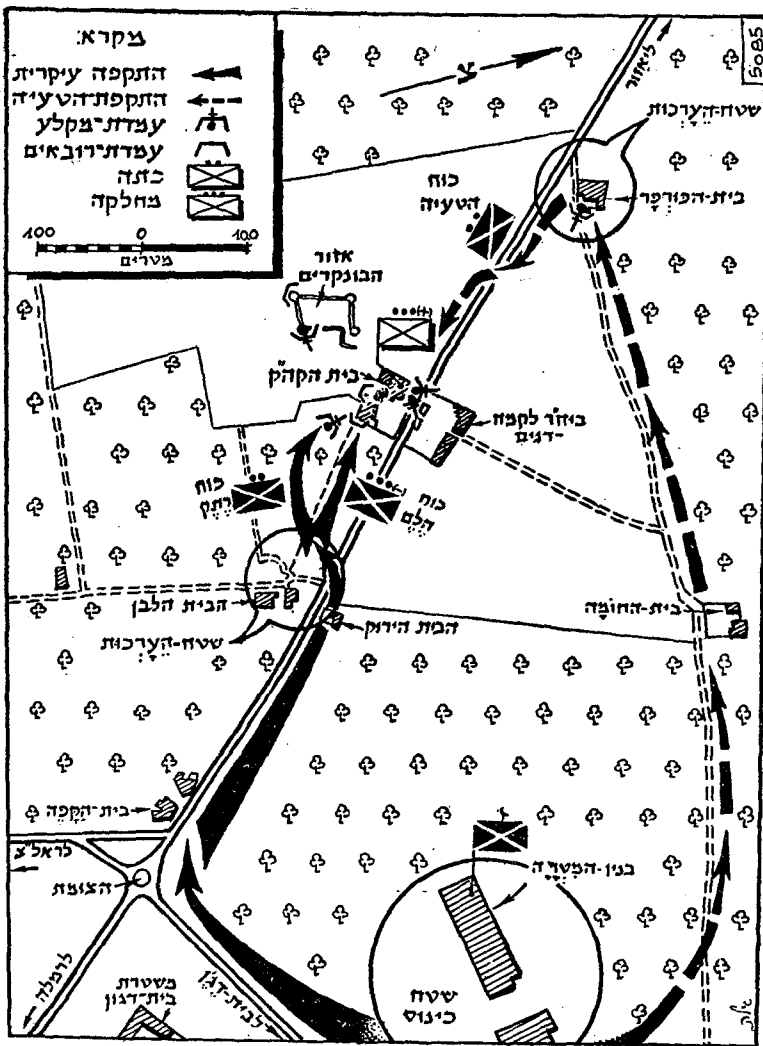
מן הראוי לציין את התנהגותה האמיצה של יחידת הח"ש החזונה בבית "הקה"ק שליד צומת בית־דג'ן.

בית זה שהותקף ונוקש כבר פעמים רבות זכה ב־13.3 להתקפה רבתי בחסות מפקד גרמני גבוה. המגינים נתנו לאויב להתקרב כדי מרחק של מטרים ספורים מן הבית ואז התקיפו את האויב במטח רימונים שהפיל חללים רבים בשורות התוקפים. מעשה זה היה לנקודת מפני בקרב והתוקפים הפכו לנתקפים. ההסד תערות הערבית נכסלה לחלוטין והאויב נסוג. למגינים לא היו אבדות. חברי, יישר כוח! החטיבה לוחצת את ידכם.

8. ההתקפה הערבית על בית הקה"ק אור ליום 13.3.48

שכן, חסן סלאמה ידע היטב כי האפשרות הנחה ל"פיצוץ האגוד" מותנית בכיבוש ובפיצוץ בית הקה"ק בטרם יהיה למגיניו "קו עמדות שני". הלילה אור ל-13.3, ליל שבת היה. המגינים והפועלים — "אורחיהם", הסבו למסיבת קבלת-שבת בחדר-האוכל הקטן ושתו "לחיים" — להיי העבודה וההגנה. נעדרו מן המסיבה ששה שומרים שנפל בגורלם להבטיח את חיי חבריהם. הללו התפלאו על הדממה ששררה בסביבת הבית בעת המשמרת, כי בדרך כלל היו הערבים נוהגים להש-

עם כשלון הפרובוקציות נאלץ חסן סלאמה לתכנן את פעולתו נגד בית הקה"ק בידיעה ברורה כי מגיניו העקשנים של "המבצר הציוני" הזה לא יתנו לבריטים "להכשיר את הקרקע" לצרכיו. מאידך גיסא התנחם חסן סלאמה כי אם יצליח לפצח את אגוד בית הקה"ק הרי שיהיה בזה נצחון של ממש ולא נצחון בזכות הבריטים. הוא ניגש, איפוא, במרץ לביצוע הפעולה. התקפתו על הבית לא איחרה לבוא ובאה 24 שעות בסך-הכל לאחר התחלת עבודת הביצורים.

ההתקפה הערבית על בית הקה"ק אור ליום 13.3.48